
Het Mattheüseffect

T.A. Bakker

‘Die onrecht doet, dat hij nog onrecht doe; en die vuil is, dat hij nog vuil worde; en die rechtvaardig is, dat hij nog gerechtvaardigd worde; en die heilig is, dat hij nog geheiligd worde.’

(Openbaring 22:11)

Duivels woord?

Op sommige teksten uit Gods Woord kun je je tanden stukbijten. Misschien is bovenstaand vers er ook wel zo een. Dit woord, door de levende Christus geopenbaard aan de apostel Johannes, lijkt eerder een duivels dan een goddelijk woord. Althans, voor de helft. Het tweede gedeelte van het vers is prachtig. Rechtvaardigen moeten nog meer gerechtigheid doen en heiligen moeten nog meer geheiligd worden. Wie zal dat ontkennen? De eerste helft echter stelt niet slechts de argeloze bijbellezer, maar ook de ervaren exegeet voor grote vragen. Moet hij die onrecht doet, zijn onrechtmatige handelen vermenigvuldigen? Moet hij die zich bevuild heeft aan de zonde en daarom onrein werd, nog vuiler worden? Alle boze machten kunnen ermee instemmen, zou je denken. ‘Ga voort op het pad van zonde en onrecht’, sist de slang. ‘Nu ben je immers toch al vuil.’ Worden we hier, gekomen aan het einde van onze Bijbel, dan opnieuw bedot? Is het de slang uit het paradijs die ons verleidt?

Misschien zet ik het wat te zwaar aan. Immers, als gereformeerde exegeten pogen we recht te doen aan de tekst waarin God tot ons spreekt. Een blik op Openbaring 22 laat ons snel genoeg zien dat hier geen Satan aan het woord is. In vers 10, het vers ervoor, is er nog een engel aan het praten. In vers 12 roept Jezus ons toe dat Hij spoedig komt. Dienen we vers 11 te lezen als een directe rede? Het is mogelijk dat de engel nog aan het woord is, maar zeker is dat niet. Hoe dat ook zij, het is gewoon een woord van God, dat Johannes ontving en doorgeeft. We kunnen Openbaring 22:11a dus niet gemakkelijk aan de kant schuiven. We zullen erop moeten kauwen. Het is immers geen gewoon woord! Maar, zo zullen we zien, wel een woord op zijn tijd. In drie stappen wil ik u iets laten proeven van wat ikzelf in dit woord heb gehoord.

Moeite met verandering

Het eerste dat opvalt is dat er geen verandering plaatsvindt bij de vier groepen die genoemd worden. Het Griekse woord *eti*, te vertalen met ‘nog (steeds)’, sluit elk van de vier zinsdelen af. Dat duidt een grote mate van continuïteit aan. Hij die onrechtvaardigheid doet (*ho adikoon*), blijft het doen. Hij die vuil is (*ho rufaros*; een woord dat in het Nieuwe Testament alleen hier gebruikt wordt), blijft zich vervuilen. De rechtvaardige (*ho dikaios*), tegenovergestelde van de *adikoon*, blijft gerechtigheid doen. En de heilige (*ho hagios*) blijft geheiligd worden (het enige *passivum*). Kortom: alles blijft zoals het was.

Sommige exegeten wijzen erop dat vers 11 gelezen moet worden tegen de achtergrond van het hele boek Openbaring. Vers 11 bevindt zich niet voor niets in de epiloog van het boek (vers 6-21). Allerlei vertroostende en min of meer bedreigende teksten passeerden de revue. Nu is het de vraag wat de lezers daarmee doen. ‘Niet luisteren naar de boodschap van dit boek over de nabije komst van de Rechter is voor eigen rekening’ (H.R. van de Kamp). De vraag is: zullen onrechtvaardigen en vuilen, of ze zich nu binnen of buiten de christelijke gemeente bevinden, horen naar dit Woord? Zullen ze veranderd worden, op een ander spoor gezet? Vers 11 scheidt geen al te grote verwachtingen.

Dat is lastig voor ons. Immers, we hebben altijd weer hoop op verandering nodig. Dat is de motor om ons (kerkelijke) werk vol te houden. Welke predikant wil zijn werk nu doen met weinig verwachting? Je hoopt dat broeders en zusters de vuilheid van de zonde van zich afschudden, zoals een eend het water. Je bidt dat zij die geen ware broeders en zusters zijn het zullen worden. We kunnen ook denken aan alle missionaire initiatieven die ontplooid worden, trouw aan de roeping van Christus. Die roeping is de dragende kracht van al dat werk. Het is de zaak van Christus. Tegelijk: je doet je werk in de verwachting dat God het gebruikt. Al was het er maar voor ééntje. Maar liever toch geen eentjes, maar bosjes bekeerlingen.

Die zo menselijke en zelfs goddelijke (want door God gewerkte) verlangens worden in Openbaring 22:11 in perspectief geplaatst. Want laten we wel wezen, als zelfs de geïnspireerde woorden van God uit het boek Openbaring geen effect sorteren, hoeveel kans maken onze armoedige woorden dan? We worden met beide benen op de grond gezet. En dat is ook weleens goed. Wij mensen zijn gewoonweg niet zo gemakkelijk te veranderen. We zijn product van onze opvoeding – veel meer dan we beseffen. We hebben in de puberteit besloten wat we daarvan meenemen en wat we opgelucht in ons ouderlijk huis achterlaten. En nu vervolgen we onze levensweg, in het algemeen zonder al te grote koerswijzigingen. Koerswijzigingen, daar zijn vaak crises voor nodig. Dat is niet voor niets. Zouden wijzelf eigenlijk nog volledig van koers willen veranderen? Gedrag patronen zijn hardnekkig. Ingesleten gewoontes

houden we graag vast. Ze bieden ons enige steun en vastigheid in het leven. Zo is het ook in religieus opzicht. We komen niet zomaar tot verandering. Drugsverslaafden zijn niet zomaar van de drugs af. Zondaren zijn niet met een druk op de knop bevrijd van de zonde. En ongelovigen komen niet zomaar tot geloof.

Maar voordat we hiervan in de mineur raken: ook voor rechtvaardigen en heiligen is verandering ingewikkeld. Kennelijk is hun hart al zodanig veranderd dat het niet meer als vanzelf naar de zonde trekt. Wie eenmaal leerde geloven, kan Jezus maar moeilijk loslaten – ook in een postmoderne cultuur waarin de kerk snel afbrokkelt. Als je naar de wetten van God bent gaan leven, rechtvaardig en heilig, wil je daar niet meer vanaf. Wie God leerde kennen en dienen heeft de grootste moeite met verandering ten kwade. De nieuwe mens is niet van zijn stuk te brengen. En gelukkig maar.

Vermeerdering gaat vanzelf

Openbaring 22:11 gaat echter een stap verder. Dat is mijn tweede opmerking. Er is alle reden om het Griekse *eti* niet met ‘nog steeds’, maar met ‘nog meer’ te vertalen. Niet alle vertalingen geven dat duidelijk aan. Zo vertaalt de *English Standard Version*: ‘Let the evildoer still do evil, and the filthy still be filthy, and the righteous still do right, and the holy still be holy.’ Het gaat echter om ‘nog meer’ (HSV en NBV21). Enerzijds is er geen verandering, anderzijds is er sprake van accumulatie, versnelling, misschien zelfs exponentiële groei. Deze paradox is als volgt te verklaren: het spoor waarop we onze voetstappen zetten, blijft hetzelfde, maar intussen komen we wel vooruit. En als dat spoor zich nu op een skipiste bevindt, gaan we steeds sneller. Je zou dit het Mattheüseffect kunnen noemen, zoals de sociologie dat kent: rijken worden rijker, armen worden armer. Het Mattheüseffect geldt ook in spirituele zin. Tot welke groep we ook behoren. (Want inhoudelijk gaat het in Openbaring 22:11 natuurlijk niet om vier, maar om twee groepen: onrechtvaardigen en rechtvaardigen.)

Wat betreft de eerste groep, met haar gaat het van kwaad tot erger. Onrechtvaardigen schamen zich niet meer voor hun onrechtvaardigheid. Vervuilden wentelen zich steeds onbekommerder in de modder van de zonde. Wat is hier aan de hand? Die vraag komt zomaar bij ons bovendrijven als we de kerkelijke en maatschappelijke ontwikkelingen volgen. Om slechts één voorbeeld te noemen: Nederland beleed in december 2022 per enquête in meerderheid niet (meer) religieus te zijn. De kerkelijke betrokkenheid neemt dramatisch snel af. Wat is hier aan de hand? Daar valt vanuit *sociologisch* perspectief veel over te zeggen – wat mij niet toekomt. Er is echter ook een *theologisch* antwoord te geven: vermeerdering gaat vanzelf. Daarmee doel ik hier

niet op de kwantiteit, maar op de kwaliteit. Wij mensen zijn altijd in beweging. Onze koers kan vastliggen, maar ondertussen komen we wel vooruit. Nee, ik geloof niet dat stilstand achteruitgang is. Stilstand is een illusie. Zowel in het kwade als in het goede.

In het kwade geldt: de zonde is nooit tevreden. Zonde eist ons totaal voor zich op. Is dat niet wat we in maatschappij en kerk zien gebeuren? Neutraliteit bestaat niet. Als ons hart niet door Woord en Geest veranderd is, lopen we de loopbaan bij God vandaan. Het is goed om op dit punt gekomen in herinnering te roepen dat vers 11 gelezen moet worden in het licht van de terugkomst van Jezus Christus. In vers 10 klinkt het: 'de tijd is nabij'. In vers 12 zegt Jezus: 'En zie, Ik kom haastelijk'. Vers 11 staat ertussenin geklemd. Juist in de laatste dagen, in de laatste fase van de wereldgeschiedenis, wachtend op Jezus' komst, zal het kwade doorbreken. In de woorden van de missioloog J.H. Bavinck, in zijn befaamde *En voort wentelen de eeuwen*: 'Het masker moet weg, het geheim moet ontsluit, elk ding moet ten allerlaatste worden wat het altijd reeds geweest is.' Kan het zijn dat dat aan de hand is in onze samenleving? Dat de maskers worden afgerukt en de ware aard wordt geopenbaard? Huiveringwekkend.

Maar wat een troost biedt ons de gedachte dat vermeerdering ook voor de heiligen en rechtvaardigen als vanzelf gaat. Rechtvaardigen zullen al meer gerechtigheid doen. Heiligen zullen al meer geheiligd *worden* – en daarmee is de gedachte dat zichzelf subject zijn van hun heiliging ook meteen afgesneden. Het gaat hier niet om de vraag in hoeverre de trouwe kinderen van God bij zichzelf gewaarworden of ze toenemen in gerechtigheid en heiligheid. In ieder geval kennen ze zichzelf los van de mate van heiliging als zondaren en benodigen ze dagelijks de bedekking van hun zonden met Christus' gerechtigheid. 'Er zijn twee soorten mensen: rechtvaardigen die zich voor zondaren houden en zondaren die zichzelf als rechtvaardigen beschouwen' (Blaise Pascal). Maar waar het hier om gaat is dat die rechtvaardigen toenemen in een leven naar de geboden van God, in liefde tot elkaar, in moed om de hand te reiken naar hun naaste in nood en in geduld met onrechtvaardigen. Dat hoeven we niet zelf te doen. De innerlijke mens *wordt* van dag tot dag vernieuwd (2 Kor. 4:16). We mogen geloven dat God, in een samenleving en kerk waar de maskers van onrechtvaardigen worden afgezet, ook de maskers van zijn rechtvaardigen zal wegnemen. Iemand die niet kerkelijk meelevend is zei recent tegen me: 'In die gemeente is liefde, dat vind ik mooi.' Zou dát het zijn?

Een absurde aanmoediging

Toch hebben we de tekst nog niet uitgeluisterd. Want de vraag van het begin staat nog open: is het een duivels woord? Nee, hebben we gezegd, dat kan niet

waar zijn. Maar ondertussen is er in het Grieks wel sprake van een viertal imperatieven. We kunnen die niet wegvertalen, zoals de NBV21 helaas doet: 'Wie onheil aanricht zal nog meer onheil aanrichten, en wie onrein is zal nog onreiner worden. Wie goeddoet zal nog meer goeddoen, en wie heilig is zal nog heiliger worden.' Hier is vertalen te veel verraden geworden. Er wordt niet slechts een toekomstperspectief geschetst, er wordt een opdracht gegeven. De HSV is eerlijker: 'Wie onrecht doet, laat hij nog meer onrecht doen, en wie vuil is, laat hij nog vuiler worden (...)'. Sinds wanneer worden we echter door God aangespoord tot de zonde? Sinds mensenheugenis. 'Van den boom der kennis des goeds en des kwaads, daarvan zult gij niet eten' (Gen. 2:17), zei Hij al in het paradijs. Waarom toch die boom en waarom toch dit nieuwsgierigmakende verbod om te eten? Al zit er een inhoudelijk verschil met Openbaring 22:11 (God waarschuwt hier juist tegen de zonde), ondertussen is het maar wel alsof God de mens tot zonde verlokt...

Maar evenmin als Hij dat aan het begin van de canon deed, doet Hij het aan het einde. Zoals Hij aan het begin van de wereldgeschiedenis schone handen behield, behoudt Hij die aan het einde ervan. Openbaring 22:11 mag *in the end* niet deterministisch worden opgevat. 'De oproep tot kiezen wordt door dit, oppervlakkig beschouwd deterministische, woord niet uit- maar eerder ingesloten' (A.J. Visser). Het lijkt wel alsof God het een keer over een andere boeg gooit. Meestal doordringt Hij onrechtvaardigen en onreinen ervan dat Hij verlangt naar hun verandering. Maar als dat dan geen effect sorteert, shockeert Hij hen. Hij geeft het op, zegt Hij. Hij geeft hen over aan zichzelf. Ze mogen het zelf uitzoeken. Hier zit iets serieus in, iets van Gods respecteren van onze keuze. We mogen zelf weten wat we met het evangelie doen. Maar wel zullen we eens oogsten wat we hebben gezaaid. Jezus zegt: 'Mijn loon is met Mij, om een iegelijk te vergelden, gelijk zijn werk zal zijn' (vers 12). Maar er zit ook een trigger in, een wanhopige trigger. Want uiteindelijk verlangt God ernaar dat zijn permissie om kwaad te doen, het goede tot gevolg zal hebben. Hij verlangt er niet slechts naar dat rechtvaardigen al rechtvaardiger worden en heiligen al meer geheiligd worden. Dat zeker ook, want dat beveelt Hij hun. En in zijn gebod zit kracht. Het zal gebeuren. Maar ook is het Gods hartelijke verlangen dat *onrechtvaardigen* gerechtigheid gaan voortbrengen en *onreinen* gereinigd worden. Ook nu de tijd nabij is en Christus reeds voor de deur staat.

T.A. Bakker is predikant van de hersteld hervormde gemeente te Nieuwe-Tonge. Hij werkt aan een proefschrift over hermeneutiek en homoseksualiteit.